

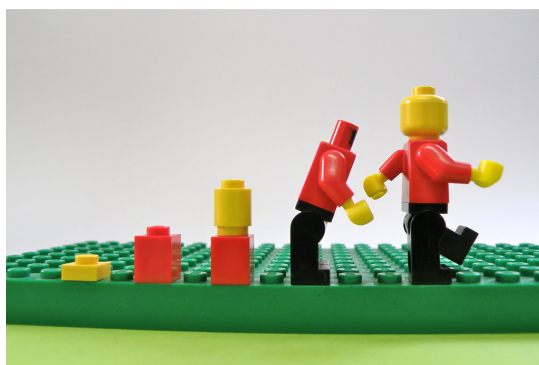
Nejasnost na hranici omylu – papežův pohled na evoluci a stvoření

Roman Cardal

14. februára 2023 ✚ *Spoločnosť* ✚ CZ, *Filozofia*

Nezbytné vyjasnění

Omlouvám se za poněkud kontroverzní název tohoto příspěvku. V katolických řadách dokáží tato slova vyvolat velké pozdvižení. V mysli pravověrných katolíků začne ihned blikat výstražné znamení – copak není *dogmaticky definováno*, že papež je *neomylný*? Jak tedy někdo z našich souvěrců může mluvit o tom, že se pohybuje na hranici omylu?

Zdroj: flickr.com

Je to samozřejmě věc *obyčejného rozlišování*. Ani ten nejpravověrnější katolík nemůže popřít, že papež je stejně slabý a omylný, jako každý jiný člověk. Mýlí se mnohokrát za den. Říká se tomu *conditio humana*, lidský úděl. Neomylnost může ba přímo musí nárokovat pouze v případě, kdy vyhláší nějaké učení *ex cathedra*. Pak se u katolických věřících vyžaduje *obsequium rationis*, přijetí tohoto učení i bez toho, aniž by do něj měli přímý racionální vhled. I zde se lze odvolat na nesmazatelný lidský úděl – bez víry není možné žít, ale vše bezpochyby záleží na tom, o jaký typ víry se jedná. Není jedno a to samé věřit, že Bůh je Jeden v podstatě a Trojí v Osobách, nebo že světové politické dění je v režii reptiliánů.

Jako obyčejný člověk by papež klidně v reptiliány mohl věřit. Nebylo by to sice příliš rozumné, ale šlo by o jeho osobní názor. Jako učící *ex cathedra* by však něčím takovým nemohl věřící zavázat k poslušnému přijetí. Jde samozřejmě o extrémní příklad. Existují však názory, které jsou neméně bizarní než víra v reptiliány, ačkoliv se na první pohled jeví jako navýsost racionální. Jak se zdá, ani papež František před nimi není imunní.

Papežovo sdělení a jeho problematičnost

Před několika lety prohlásil následné: „Když si čteme o stvoření v Genesis, můžeme si nesprávně představovat, že Bůh byl jakýsi kouzelník, který byl s kouzelnou hůlkou schopen udělat cokoli. Ale tak to není...Velký třesk, který dnes považujeme za začátek světa, nijak neodporuje existenci božského stvořitele,

ba právě naopak ji vyžaduje... Evoluce v přírodě není nekompatibilní s ideou stvoření, protože k evoluci je nutné stvoření bytostí, které se budou vyvíjet.“

Nad tímto výrokem se dnes už málokdo zastaví. Jakékoli jeho zpochybnění by totiž kritika odsoudilo do role náboženského fundamentalisty, který se nechce smířit s objevy moderní vědy. Je jistě chvályhodné poukazovat na to, že křesťanská víra není v rozporu s vědeckými poznatky, ale někdy se toto ujišťování podobá poklonkovaní poddaného před hrdým pánem. Protože moderní věda ovládla myšlení moderního člověka, musí se křesťanská víra doporučovat a osvědčovat svými neustále opakovanými úkony loajality vůči hegemonnímu přesvědčení.

Když o tomto problému přemýšlíme, můžeme si vzpomenout na Chestertonova slova: „Když lidé kdysi mluvili o pádu člověka, věděli, že mluví o tajemství, kterému plně neporozuměli. Když dnes mluví o evolučním přežití nejschopnějších druhů, mají pocit, že tomu rozumějí. Myslí si, že o tom mají ponětí, a přitom nemají nejmenší ponětí, co by ta slova mohla znamenat.“

To je tak výbušný názor, že jsem dal přednost jeho prezentaci prostřednictvím autority. Je-li totiž hloupý, pak je největším hlupákem Chesterton a já jen hlupákem menším, jelikož hloupý názor pouze opakuji a šířím. Při hlubším uchopení tématu ale vychází najevo, že o hlouposti zde není namístě mluvit.

G. K. Chesterton, 1926

zdroj: flickr.com

Nechme stranou důvody, které Chestertona vedly z vyslovení tohoto provokativního stanoviska. Jeho intelektuální schopnosti by měly být dostatečnou pobídkou k tomu, aby v sobě zastánci evolučního vzniku druhů potlačili kypějící hněv a poctivě se zeptali, proč Chesterton vůbec něco takového vypustil do světa. Jak známo, nepatřil k těm, kdo svá slova pečlivě nevážili. Jeho přesvědčení se dá shrnout následně: teorie evolučního vzniku druhů *má status pouhé víry*. Tuto teorii lze bezpochyby formalizovat a popisovat ji ve vysoce odborné terminologii. Nestačí to však k tomu, aby z ní byla vyloučena jakákoliv pochybnost. Nedokáže vyloučit *alternativní interpretaci* vzniku jednotlivých druhů a vůbec každého jednotlivého jsoucná – stvoření.

Komplementárnost nebo alternativnost evoluce a stvoření?

Papež František, stejně jako před ním např. papež Jan Pavel II., žádný protiklad mezi evolucí a kreací (stvořením) nevidí. Domnívají se, že se nejedná o *alternativní*, nýbrž spíše o *komplementární* vysvětlení vzniku Vesmíru. Vidí ve hře oba dva faktory – evoluci i stvoření – a mají za to, že není rozumné absolutizovat jen jeden z nich. Moderní věda je přesvědčující, že stvoření již nelze nadále myslet bez evoluce a křesťanská víra jim brání, aby stvoření nedali podíl na evoluci. Je nicméně otázkou, zda *tento kompromis* ob stojí před kritickým tázáním.

Hrozí totiž nebezpečí, na které nás upozorňuje Chesterton: můžeme užívat slovo „evoluce“ a přitom plně nedomýšlet jeho význam. Žádná *evoluce o sobě* neexistuje tak jako neexistuje žádná *změna o sobě*. Vždy je pouze něco, co se mění, něco, co se vyvíjí. Papež František říká to samé, když tvrdí, že „k evoluci je nutné stvoření bytostí, které se budou vyvíjet“. Většina moderních vědců ale není ochotna ustoupit od *radikálnosti evoluce*, která nemá být procesem již existujících skutečností, ale tím, *co vysvětluje samotný jejich vznik*. Když mluví o vzniku *druhů*, mluví zároveň o vzniku *jedinců* (rostlinných, živočišných, lidských), neboť i tady platí, že žádné druhy o sobě neexistují. Existují jen konkrétní jedinci, jež jsou druhově kvalifikovaní. V tomto radikálním pojetí se z *evoluce stává evolucionismus* neboli princip vysvětlení samotného vzniku jsoucen, čímž dochází k tomu, že *nahrazuje* vysvětlení prostřednictvím stvoření. Nejde tedy o žádnou *komplementární* teorii, ale o teorii *alternativní*.

Zdá se, že komplementárnost (a tedy jejich slučitelnost) obou explikací (evoluce a stvoření) by se dala hájit pouze tehdy, kdy *se evoluce neabsolutizuje* a tak ponechává prostor pro kreativní zásah Boha. Pak ji nelze pojímat jako proces, který vede ke vzniku jsoucen, ale pouze k jejich *určité změně*. Podle této koncepce tedy evoluce zajišťuje vývoj (změnu) příslušných skutečností, stvoření pak klade tato vyvíjející se jsoucna do existence. Při bližším pohledu na uvedené vysvětlení ale vyvstávají nové problémy, které se už neřeší, neboť tato konkrétní realizace shody vědy a víry přináší jejím zastáncům *příliš velké uspokojení*, než aby byli ochotni připustit její další zpochybnění.

Zde naznačíme pouze jedno z nich. Jak jsme zmínili, komplementárnost obou momentů (evoluce – stvoření) se dá hájit jen tehdy, kdy žádný z nich *neabsolutizujeme*. Jak je ale možné neabsolutizovat úkon stvoření, to je skutečná záhada. Stvoření totiž nedává existenci pouze jsoucnům, které pak podléhají různým změnám (evoluci), ale *i samotným těmto změnám*. *Též evoluční proces je (s)tvořený*. Z tohoto důvodu není možné hovořit o „kombinaci“ stvoření a evoluce, neboť stvoření, má-li být tím, čím skutečně je, *je díky své povaze příliš radikálním konceptem*.

Stvoření je výlučnou příčinou vzniku a existence světa

Jistě, stvoření nepopírá evoluci a evoluce nepopírá stvoření. To nicméně neznamená, že bychom měli „vedle“ evoluce hledat „nějakou skulinku“ pro stvoření, nějakou dimenzi, v níž by bylo stvoření ještě obhajitelné před autoritou vědy. Stvoření nepopírá evoluci proto, že ji klade do existence a co je kladeno do existence, to není popíráno, nýbrž přímo bytostně potvrzováno. Nikoliv však jako „jeden z momentů“, který se podílí na vzniku Vesmíru. Úkon stvoření *žádný rovnocenný podíl na vzniku jsoucna nepřipouští*. Z bytostného hlediska je stvoření *nekonečně nadřazené* evoluci. Poukazy na jejich „slučitelnost“ jsou zavádějící. Vyvolávají dojem, že úkon stvoření se musí „slučovat“ ještě s něčím jiným, aby ke vzniku Vesmíru a skutečností v něm vůbec mohlo dojít. Stvoření je *výlučnou příčinou vzniku a existence světa*.

Evoluci lze nanejvýš pojímat *jako způsob, jímž se stvoření projevuje v hmotném světě*. Projev odkazuje *k tomu, co se projevuje* a není důvodem jeho danosti. Pravdou je opak. Bez stvoření by neexistoval ani jeho projev (evoluce).

Zdroj: wikimedia commons

Papež František se obává, aby Bůh před moderními lidmi, kteří věří ve vědu, nevypadal směšně jako nějaký „kouzelník s hůlkou“. Proto ujišťuje, že „Bůh není schopen učinit cokoli“. Chce tím posílit význam evoluce v procesu tvoření. Kouzelník s hůlkou vytahuje z klobouku zajíce, myši, kočky, netopýry a další pozoruhodné entity a všichni se tomu diví, protože ještě před chvílí byl klobouk prokazatelně prázdný. Kritičtí diváci ale vědí, že nejde o nic jiného než o *pouhou iluzi*. Papežovi Františkovi jde tedy o to, aby k něčemu podobnému nedošlo v rovině křesťanské víry a aby Bůh-Stvořitel nebyl dnešním člověkem vnímán jako pouhý klam. Proto prostřednictvím klasického tvrzení vybaveného neklasickým smyslem vyklízí prostor pro evoluci a akt stvoření „umísťuje“ jen na jeho pozadí. Jakoby zapomínal, že *každá změna implikuje vznik nového jsoucna* (například každé nové slovo, které vyslovíme), a proto je přitom vždy ve hře úkon stvoření. Ten „proniká a nese“ i ten nejnepatrnější záchvěv konečného bytí.

Evoluci nikdy nelze chápat jako „komplement“ kreativního aktu. Mezi těmito momenty je výrazná a nepřekonatelná *asymetrie*. Evoluce sama o sobě žádný vznik jsoucen nepůsobí, zatímco stvoření působí jak vznik jsoucen, tak jejich vývoj. Vývoj je modalitou existující skutečnosti. Když už tedy máme použít metaforu, pak je nutné navzdory papežovým obavám říct, že *Bůh je kouzelník s kouzelnickou hůlkou*. Vytahuje totiž celý Vesmír i s celým jeho vývojem z prázdného klobouku nicoty. A nejedná se o žádnou iluzi, která by byla podobná tomu, co můžeme shlédnout během nějakého zábavného kabaretního představení.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/nejasnost-na-hranici-omylu-papezuv-pohled-na-evoluci-a-stvoreni/>